

Voor het eerst in Europa: de koninklijke graftomben van Sipán tentoongesteld in Bonn

Bonn: in de Kunst-und Ausstellungshalle van Bonn vindt van 15 december a.s. t/m 29 april 2001 een tentoonstelling plaats die gewijd is aan de fabuleuze gouden schat van de Sipaanse heersers. De tentoonstelling laat eveneens een trouwe nabootsing zien van het geheel van de koninklijke graftomben. Deze zeer kwetsbare kostbaarheden worden voor het eerst getoond in Europa en voor het laatst buiten Peru.

Het oude Peru, een land rijk aan goud, wordt in het algemeen geassocieerd met de geschiedenis van de Inca's. Slechts weinig mensen weten dat uit dit imposante maar kortstondige imperium (1467 – 1532) vele grootse culturen zijn ontstaan, waaronder die van de Moche aan de noordkust van Peru. Deze beschaving ontstond in de Ie eeuw voor Christus en kende haar ondergang in de XVIIIe eeuw van onze jaartelling. De Moche waren dus tijdgenoten van de Maya's.

Minder dan twintig jaar geleden werd in Sipán, ongeveer 800 kilometer ten noorden van Lima gelegen, een toevallige en spectaculaire vondst gedaan: het ongeschonden en onberooft graf van een Moche-heerser. Veel archeologen vergelijken dit graf met dat van de farao Toetanchamon dat in 1922 ontdekt werd in Egypte door Howard Carter. Dankzij de vele grafgraven waarmee de zogenoemde 'Heer van Sipán' begraven werd, heeft men voor het eerst een grote hoeveelheid aan informatie kunnen verzamelen over de cultuur en de samenleving van de Mochica en heeft men eveneens meer inzicht kunnen krijgen in de bestaande kennis over de beschaving. Behalve het weelderige graf van de Heerser, dat ontdekt werd onder een piramide van gedroogde kleisteen, hebben de opgravingen nog acht andere graven opgeleverd, waaronder de graven van de oude Heerser, een priester en een opperbevelhebber. De huidige kennis over de politieke, sociale en economische organisatie van de Moche beschaving, alsook over haar religie en kunst maakt van haar nu een van de grootste beschavingen van Amerika.

De goudschat van de heersers van Sipán vormt de kern van de tentoonstelling. Tweehonderd van de mooiste en belangrijkste vondsten worden er gepresenteerd: machtsattributen met goudkoperen vaandels, symbolen van heerschappij zoals scepters en tooien, maskers, bellen en sieraden, meestal van goud en vaak versierd met edelstenen.

Deze gouden droom wordt aangevuld met vijftig aardewerken uit het Moche tijdperk die afkomstig zijn uit belangrijke verzamelingen van Duitse musea. Deze kleikunst, waaronder beeldhouwwerken en beschilderde vazen, geeft een indruk van de fauna en flora, de mythologieën en het dagelijkse leven van de Mochica – van de eenvoudige man tot aan het hof.

Het geheel van de verzamelde werken toont ons bijvoorbeeld hoe de vissers de Stille Oceaan trotseerden in kleine, van rietbundels gemaakte kanoachtige scheepjes, 'caballitos del mar' genaamd. De tentoonstelling schets de kunst van de hertenjacht die werd uitgeoefend door de adellijken, uitgerust met vangnetten en bijgestaan door drijvers; een kunst waarvan de offerceremonie werd ingewijd met een gevechtsritueel tussen krijgs mannen.

TECHNISCHE FICHE EN PRAKTISCHE INFORMATIE

Duur van de tentoonstelling:	Tot 29 aprilis 2001
Commissarissen:	Ferdinand Anton
Projectcoördinatie:	Angelica Francke
Architect:	Michael Haacke
Adres:	Kunst- und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland Museumsmeile Bonn Friedrich-Ebert-Allee 4 D-53113 Bonn Internet: www.kah-bonn.de
Openingsuren:	Dinsdag en woensdag van 10 tot 21 uur Donderdag tot zondag van 10 tot 19 uur 's Vrijdags open voor groepen vanaf 9 uur Gesloten op maandag, op 24/12 en 31/12
Toegangsprijs:	12,- DM / met korting: 6,- DM Gezinskaart: 20,- DM 's Vrijdags vrije toegang voor scholen.
Verkeersverbindingen:	Metro: lijn 16, 63 en 66 Bus: lijn 610 en 630 tot de Heussallee Gratis parkeergelegenheid
Rondleidingen (op aanvrag ook in het Nederlands en in het Frans):	Groepen van max. 25 personen: 110,- DM Vanaf 25 pers.: 90,- DM per bezoekersgroep. Schoolgroepen: 50 DM Inschrijvingen / informatie: + 32 (0) 4/365 75 77
Bestelling van de catalogus:	Boekhandel Walther König Tel. + 49 (0) 228 / 9171-449

Goud uit het oude Peru – De koninklijke graftomben van Sipán

De Moche en hun cultuur

De Moche

De Moche-cultuur ontstond en ontwikkelde zich tussen de 1ste en de 7de eeuw na Christus, meer dan duizend jaar voor het Inca-tijdperk. Net als andere vroege Peruaanse culturen ontleent ook deze cultuur haar naam aan een rivier, de Río Moche. De complexe gemeenschap leefde in de 600 km lange, smalle kuststrook in het noorden van Peru, tussen het noordelijk gelegen Piura gebied en de Huarmeyvallei in het zuiden. De maatschappij was opgebouwd rond een gemeenschappelijke cultuur bestaande uit een reeks kleinere koninkrijken of lokale vorstendommen.

De Mochica bedwongen de droogte van het land met kunstmatige irrigatie: het water van de rivier die in de Andeshoogvlakte ontspringt, werd naar de akkers afgeleid. De progressieve waterhuishouding vormde de grondslag voor een overschot op de landbouwproductie en een solide economische basis die verder met visvangst werd aangevuld. Mais, aardappelen, maniok, bonen, kalebas, zoete aardappelen en aardnoten, maar ook fruitbomen vormden de belangrijkste plantaardige voedingsbronnen van de Mochica. Katoen werd aangeplant voor de textielproductie, terwijl de opbrengst van de rietplantages werd aangewend voor de bouw en voor de vervaardiging van kleine schepen.

Medicijnmannen waren ingewijd in de helende krachten van planten die gebruikt werden bij de behandeling van uiteenlopende aandoeningen. Voor de heling van psychische stoornissen werden rituelen uitgevoerd die ook vandaag nog door de Sjamanen of de curanderos (een speciale groep van helers in het Andesgebergte) worden toegepast.

De maatschappelijke hiërarchie

De sociale structuur van de Moche was strikt georganiseerd:

- 1 De heerser aan de top van het plaatselijke machtsysteem met drievoudig, namelijk militair, religieus en staatkundig gezag; dit gezag werd op de sieraden gesymboliseerd door een stralenkrans, door de zon en door het getal tien.
  - 2 De priester met strikt afgebakende religieuze functies en een rang die met de maancultus en met het getal negen verbonden was.
  - 3 Bevelhebbers van de strijdkrachten en/of 'Ridders', die aan hun kleding, wapens en emblemen herkenbaar zijn. Hun belang blijkt uit de veelvuldige afbeeldingen van krijgers, gevechtsscènes, enz. De confrontaties die plaatsvonden in de wildernis, bestonden uit tweekampen met strenge regels, die de vorm van een ritueel duel aannamen.
  - 4 Burgerlijke waardigheidsbekleders, helpers van priesters en 'soldaten' of 'wachters', die de beschreven hoofdfunctionarissen ter zijde stonden.
  - 5 Handwerkers en specialisten, die vermoedelijk tot bepaalde families of kasten behoorden.
  - 6 Het gewone volk met verschillende functies in het productieproces.
  - 7 Yanas of dienstpersoneel, dat ondergeschikt was aan alle overige sociale klassen.
- Vóór de ontdekking van de graftomben van Sipán kende men slechts drie 'sociale klassen', die zich door de grafvorm en de bijbehorende grafgiften van elkaar onderscheidden

Architectuur

Op aan de lucht gedroogde lemen stenen (adobes) bouwden de Moche indrukwekkende en massieve bouwwerken in de vorm van afgestompte piramiden, die via lange hellende platformen toegankelijk waren. Ook deze platformen en de brede, omboorde plaatsen

vormden een bestanddeel van de belangrijke heiligdommen, die het religieuze leven van de Moche bepaalden. Deze grote bouwwerken geven aan dat de Mochica een grondige kennis hadden van de natuurkundige wetten en van het bouw materiaal: de stenen werden in de vorm van panelen of zuilen opgestapeld en naast elkaar geplaatst. Voegen die op regelmatige afstand in de constructies werden aangebracht, zorgden voor de vereiste flexibiliteit en stabiliteit, die nodig was om de sterke temperatuurschommelingen en de frequente aardschokken en aardbevingen op te vangen. De stenen zijn vaak voorzien van uiteenlopende merktekens, die wellicht als controle van de opgebrachte tributen van groepen en familieclans dienden.

Nagenoeg alle heiligdommen waren voorzien van een zorgvuldig aangebrachte lemen bepleistering, die op een rode of gele ondergrond met gekleurde afbeeldingen of reliëfs van goden, mythische scènes en rituelen was versierd.

Het gewone volk leefde in stadachtige buurten of in landelijk verspreide nederzettingen die veelal uit eenvoudige, kleine en rustieke hutten uit leem en riet (kincha) bestonden.

Dood en begrafenissen

Voor de levenslustige Mochica betekent de dood niet het einde. Volgens hun opvattingen leefden de doden in een andere sfeer van de wereld, onder dezelfde omstandigheden en met dezelfde rechten verder; vandaar dat men hen voorzorg van levensmiddelen en grafgiften.

De arme boeren werden in de eenvoudigste graven bijgezet. Hun lichamen werden in een schoudermantel gewikkeld en in een gewone put begraven. Andere overledenen beschikten over enkele grafgiften en lagen, zorgvuldig in verschillende lijkwaden gewikkeld, in rechthoekige graven die waren afgeboord met lemen stenen of stenen muren. Personen met een hoge sociale status werden bijgezet in zorgvuldig bewerkte rieten doodskisten in grafkamers. De nissen in deze grafkamers boden plaats voor de vele grafgiften. Aldus verraaft ieder graf ook de functie en de sociale positie van de overledene binnen de maatschappij.

De onverwachte ontdekking van de koninklijke graftombe van Sipán in 1987 zorgde voor een fundamenteel andere kijk op de Moche cultuur. Voor het eerst toonde het graf van een van hun heersers zich in zijn globale typische grootsheid. Dit graf gaf een schat aan waardevolle informatie prijs die de reconstructie van de geschiedenis van deze buitengewone cultuur mogelijk maakte.

De ceramiek van de Moche

Het meest bekende en indrukwekkende culturele erfgoed van de Moche is het kunstzinnige aardewerk. Deze kunst bekoort door haar uitdrukingskracht en technische perfectie en levert de belangrijkste aanknopingspunten voor de reconstructie van de toenmalige maatschappij. Hoewel het aardewerk ook een volwaardige rituele functie had, diende deze kunstvorm in de eerste plaats als bijzonder gewaardeerde grafgift. De kunstenaars gaven plastisch of met behulp van een fijn schilderspenseel uitdrukking aan mensen, goden, dieren en planten. Complexe scènes brachten ceremonieën, gevechten, rituele jachtpartijen en mythen in beeld. Het wondermooie fijne aardewerk vertegenwoordigt slechts 5% van de totale ceramiekproductie uit die tijd. De gebruiksvoorwerpen uit aardewerk die in de keuken of voor watertransport werden gebruikt, waren daarentegen eenvoudig, functioneel en slechts uiterst zelden versierd.

De meeste voorwerpen werden volgens de spiraalvormige draaitechniek vervaardigd en met de hand gemodelleerd. Pottenbakkersschijven bestonden in die tijd nog niet. In een verder stadium van de ontwikkeling van deze techniek, ging men gebruik maken van vormen, die een 'massaproductie' van identieke voorwerpen mogelijk maakte. De voorwerpen werden

voor het bakken beschilderd. De schilderijen bestaan hoofdzakelijk uit roodachtig en crèmekleurig engobe. De gecontroleerde toevoer van zuurstof tijdens het bakken bepaalt de kleurnuances, gaande van dieprood (oxiderend) tot zwart (reducerend). Door de voorwerpen bijkomend te polieren ontstond een fijne glans.

De ontdekking van de graven van Sipán

Het leeggeplunderde graf

Einde februari 1987 deed een ware goudkoorts het stil en teruggetrokken kleine dorp Sipán opschrikken. Tientallen boeren, op zoek naar metaalresten, doorwoelden de grond naast een oud platform van lemen stenen, dat in de schaduw van twee grote piramides ligt. Op die plek ontdekte en plunderde een groep professionele grafrovers een graftombe vol kostbaarheden. De politie trof in het huis van de aanvoerder van de bende nog slechts 33 stukken van de buit aan. Deze voorwerpen werden in beslag genomen en voor deskundig advies onmiddellijk overgemaakt aan archeologen. De uitgelezen voorwerpen konden worden toegeschreven aan de Moche cultuur. Deze vaststelling gaf aanleiding tot de onmiddellijke beveiliging van het grafplatform en tot de start van opgravingen om de overblijvende voorwerpen alsnog te redden. Bij deze opgravingen werden nog enkele stukken gevonden die de grafrovers duidelijk over het hoofd hadden gezien; de meest spectaculaire vondst betrof een 1 meter lange en vier kilogram zware scepter. Er kon geen twijfel meer bestaan: het geplunderde graf moet de laatste rustplaats zijn geweest van een hooggeplaatst persoon uit de Moche cultuur. Verder werd het vermoeden gevoed dat het grafplatform nog andere, belangrijke graven bevatte.

Het graf van de Señor van Sipán

Na de vondst van een grafgiftdepot met 1137 aarden potten konden de archeologen voor het eerst het onaangeroerde graf van een Moche heerser vrijleggen. Drie mannen, drie vrouwen, een jongen en een wachter hadden hem in zijn dood begeleid. Het aantal en de kwaliteit van de grafgiften – attributen, emblemen en insignes – die bij deze circa 35-40 jarige overledene werden aangetroffen, lieten er geen twijfel over bestaan dat hier een van de belangrijkste mannen van zijn tijd was gevonden. Op basis van verbluffende gelijkenissen met een persoon uit de Moche iconografie, die alle belangrijke religieuze en politieke ceremonieën leidt, kreeg de overledene de naam ‘Señor’ toebedeeld (in de taal van de Mochica ‘siec’). Deze benaming wijst op de dubbele rol als hoogste religieuze en politieke instantie, die uit het sociaal-politieke leven van de noordkust bekend is en die in het Spaans ‘señorío’ (van ‘señor’, heer, heerser) wordt genoemd. Aangezien uit de grafgiften kon worden afgeleid dat de Señor van Sipán iedere sacrale of politieke gebeurtenis voorzat, kan worden aangenomen dat de persoon in de afbeeldingen niet, zoals vroeger verondersteld, een louter mythische persoon was, maar belichaamd werd door de persoon die in het graf werd teruggevonden.

Het graf van de priester

De ontdekking van een metalen schaal met deksel in de rechterhand van de tweede overledene in het graf, herinnerde de archeologen onmiddellijk aan de kelken die zo vaak in offerscènes of bij rituele plengoffers worden afgebeeld; deze kelken worden gedomineerd door het zogenaamde ‘straalwezen’, de ‘militaire priester’ of de ‘Señor’, de klaarlijkelijke belichaming van deze figuren, en door de tweede persoon die in de doods-kist werd bijgezet. De grafgiften van deze overledene waren weliswaar niet zo kostbaar en talrijk als die van de Señor van Sipán, maar gaven niettemin voldoende aanwijzingen over de hiërarchie binnen de Moche maatschappij. Opvallend was dat er in het geheel geen aanvalswapens werden teruggevonden. Dit doet vermoeden dat deze persoon uitsluitend religieuze functies bezat, die zich duidelijk onderscheidde van de militaire of politieke functies.

Het graf van de ‘oude heerser’

Het derde graf dat werd ontdekt, onderscheidde zich duidelijk van de eerder onderzochte grafkamers. Dit graf was niet alleen eenvoudiger en kleiner, maar bevatte evenmin een doodskest en de resten van slechts een andere persoon die samen met de overledene werd begraven. De 45- tot 55 jaar oude overledene werd in zijn graf enkel vergezeld door een 16- tot 18-jarige vrouw en een lama. Niettemin waren de grafgiften buitengewoon kostbaar en complex. De indrukwekkende sieraden, emblemen en metalen kunstwerken vertoonden gedeeltelijk gelijkenissen met de vondsten in het graf van de Señor van Sipán. Er kon dan ook geen twijfel over bestaan dat het hier om een man van dezelfde rang moest gaan. De verschillen werden hoofdzakelijk verklaard door het feit dat het graf van de Señor jonger was dan dat van de oude heerser en dat de complexiteit van de rijkste elitegraven die van voor de Spaanse inval dateerden voortdurend toenam. De dode werd dan ook als de 'oude heerser' omschreven. Als de bijzetting van de 'oude heerser' het eerste graf van het platform was, en die van de Señor van Sipán de laatste van de dynastie, dan werd hier het begin- en eindpunt van een hele ontwikkeling blootgelegd. Dit platform weerspiegelt niet alleen de evolutie van de begrafeniseriten van de Moche, maar toont tevens de belangrijke vernieuwingen in de religieuze opvattingen en in de sociaal-politieke structuur.

Het vierde graf

Het vierde graf dat werd ontdekt, bevatte de stoffelijke overschotten van drie personen: een jonge man, een jonge vrouw en een man van zowat 50-55 jaar oud. De schikking van de grafgiften en de marginale ligging in het graf, lieten vermoeden dat de overledenen een andere, belangrijke persoon op zijn laatste weg moesten begeleiden. Het ging hier om de hofhouding van een ander persoon van bijzonder hoge rang. Uit de opgravingen die zowat twee jaar tijd in beslag namen, moest men concluderen dat het verwachte hoofdgraf niet bestond.

De graven van de militaire bevelhebbers

Het achtste graf dat werd geopend, telde vier bijzettingen. Temidden van 124 geofferde schalen en kommen werden twee rieten doodskesten gevonden. Het skelet van de belangrijkste bijzetting behoorde toe aan een volwassen man die met vier lagen van sieraden en koperen emblemen was bedekt. Verder werden er ook nog gevechtsschijfjes en lanspunten in het graf aangetroffen. De tweede doodskest bevatte sieraden en allerhande outillage, militaire emblemen en wapens die op een bepaalde doordachte manier waren geschikt. Klaarblijkelijk ging het hier om een secundaire bijzetting van een persoon die oorspronkelijk op een andere plek was begraven. Waarschijnlijk behoorde de grafkamer toe aan een belangrijk militair bevelhebber, die samen met zijn voorganger en met twee begeleiders werd bijgezet.

Ook het stoffelijk overschot in het volgende negende graf, moet dat van een militair bevelhebber zijn geweest. De lijkwade over het skelet van een volwassen man was getooid met verschillende lagen van emblemen, sieraden en andere voorwerpen.

Teruggave van voorwerpen

Nadat op 25 februari 1987 33 voorwerpen uit het leeggeroofde graf in beslag werden genomen, hoorde men enkele dagen later van de heimelijke verkoop van de omvangrijke buit van de grafrovers. Een paar weken nadien werden bij de arrestatie van een internationale smokkelbende in Los Angeles meer voorwerpen afkomstig uit Sipán in beslag genomen. Dit zette de Peruaanse regering ertoe aan een proces tot teruggave van de voorwerpen in te stellen. In 1990 werd in de Verenigde Staten een federale wet van kracht die de invoer van cultuurvoorwerpen uit Sipán verbood. Tot op vandaag worden er nog steeds voorwerpen uit

het leeggeplunderde graf teruggevonden. De meeste stukken bevinden zich echter in een privé-collectie in Lima. Alleen aan de hand van onrechtstreeks verkregen foto's van deze voorwerpen en van de teruggegeven stukken kan men zich nog slechts een beeld vormen van de gelijkenissen met de wetenschappelijk opgegraven voorwerpen in Sipán. Aangezien deze voorwerpen buiten hun eigenlijke context van de opgravingen werden weggerukt, kunnen zij geen verdere informatie meer verstrekken. Niettemin kan aan de hand van de deels verbazingwekkende gelijkenis met de voorwerpen uit het graf van de Señor van Sipán afgeleid worden dat de overledene die in het leeggeroofde graf werd aangetroffen, nog een heerser van dezelfde dynastie moet zijn geweest; vermoedelijk de onmiddellijke voorganger van de Señor van Sipán.